

Debat over Stoa en Moderne devotie

Stelling:

De broeders van het gemene leven zijn christen
en stoïcijn

tegenover

De broeders zijn christen, maar echt niet stoïcijn

Klassieke broeders?

Debat over Stoa en Moderne devotie

Karel van Haaften

Theo van der Vliet

Filosofisch café Zwolle

02.05.2022

Citaat broeders

a. Als je een openbare functie vervult moet je betrouwbaar zijn en verstandig, opdat zelfs niet de *indruk* ontstaat dat je je *te vaak* vergist.

Citaat broeders

b. We moeten altijd dingen doen die binnen onze *macht* liggen, niet meer, *maar ook niet minder*.

Citaat broeders

c. Wees niet verstoord als anderen zich niet gedragen, zoals je wil, het is al moeilijk genoeg om *je zelf te gedragen zoals je wil*.

Citaat broeders

d. *De kunst* van het vergeten heeft me meestal beter geholpen dan een goed geheugen.

Citaat broeders

e. Probeer niet alles te laten gebeuren zoals je *wil*, maar *wil* dat alles gebeurt zoals het komt. Daar zul je wel bij varen.

Waarom klassiek?

- Midden in het leven
- Hoe je te gedragen als burger.
- Zelfkennis en zelfbeheersing, geen ‘hubris’

Niet over

- Goede werken, barmhartigheid en gehoorzaamheid
- Bestrijding hoofdzonden
- Zorg voor hiernamaals

Stoïcijnen

enkele van hun levensprincipes

- Doen wat in je macht ligt.
- In je macht liggen: de rede, gedachten, gevoelens en wil

Vijf andere argumenten
voor de aannemelijkheid
van de klassieke inspiratie
van de broeders

1. Opkomst van steden en burgers

- Nederlanden tot 13^e eeuw: heren, boeren en geestelijken.
- Burgerschap als nieuwe wijze van leven.
- Eigen ‘vrijheid’, met ‘nieuwe’ regels.

2. Taalonderwijs ahv klassieke teksten

- Latijnse scholen in nieuwe steden, ook voor ‘burgers’.
- Klassieke Latijnse teksten voor taalonderwijs in Latijn en Dietsch.

3. Manierenboeken voor burgers

Manierenboeken verschijnen in die steden;
door burgers en *voor* burgers: klassiek en
christelijk geïnspireerd.

Met regels over zaken als: gezin,
huishouden, arbeidsethos, financiën,
eigendom, sociaal gedrag, zelfbeheersing,
maat, properheid etc.

4. Citaat van Geert Groote

- “Van alle heidense wetenschappen hoeft de moraalfilosofie het minst te worden vermeden, want deze is vaak heel nuttig en zinvol voor je eigen scholing en voor het onderwijzen van anderen.” (uit: Goede punten van Geert Grote)
- Geert Groote studeerde in Parijs, waar alle toen bekende klassieke bronnen beschikbaar.

5. Persoonlijke morele aantekeningen

- De broeders hadden hun *Rapiaria*, handboekjes, met korte overwegingen voor hun morele vorming.
- Stoïcijnen als Marcus Aurelius en Epictetus hadden ook handboekjes met korte overwegingen voor hun morele vorming.

Klassieke broeders?

- Wanneer je een goede daad hebt verricht en een ander is daar wel bij gevaren, waarom zou je dan zoeken naar erkenning of vergoeding van jouw weldaad?
- Als je iemand wel doet of voort helpt, neem je het hem dan kwalijk als hij je niet bedankt?

Klassieke broeders?

- Probeer niet alles te laten gebeuren zoals je wil, maar wil dat het gebeurt zoals het komt. Daar zul je wel bij varen.
- Wees niet verstoord als anderen zich niet gedragen zoals je wil, het is al moeilijk genoeg om jezelf te gedragen zoals je wil.

0 --- 0 --- 0 --- 0 --- 0

De moderne devoten waren christen en echt geen stoïcijen

- I De Stoïsche denk- en leefwijze
- II De denk- en leefwijze van de Moderne Devotie
- III Vergelijking van beiden
- IV Conclusie

I Stoïsche denk- en leefwijze

*Ontstaan rond 300 v.Chr. in een **stoa**
van Athene*

Andere tijd vraagt andere filosofie

Einde polis, de wereld van Socrates, Plato, Aristoteles

Greek City-States

- Polis (city)
- Absolutely independent and self-sufficient
- Typically had a high stone wall around city-state for protection.
- Streets were organized in a grid like design.
- Small populations (most fewer than 10,000)

De poleis gaan op in grote koninkrijken > *behoefte aan een nieuw houvast*

Remedie van de Stoa:

natuur

-Leven volgens de

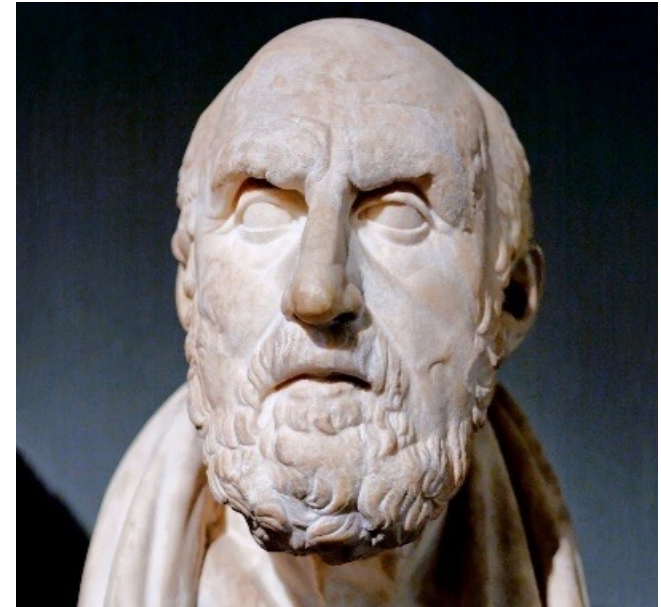
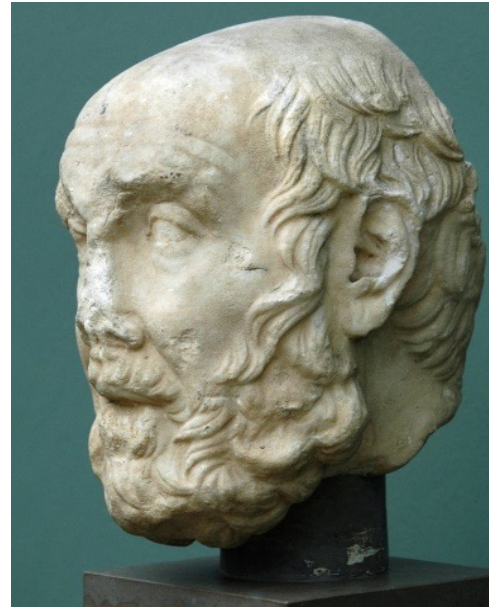
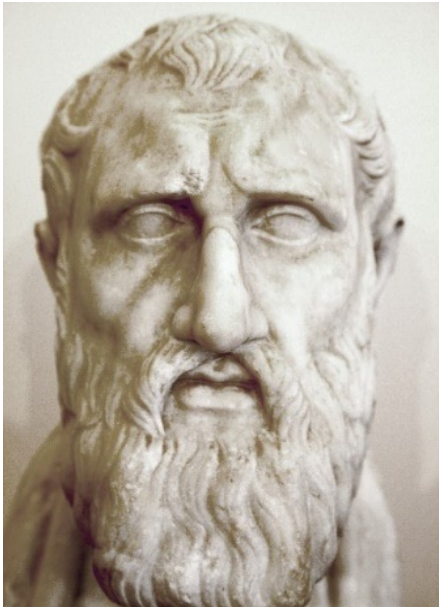
-van polis-

tot kosmosbewoner

Zeno

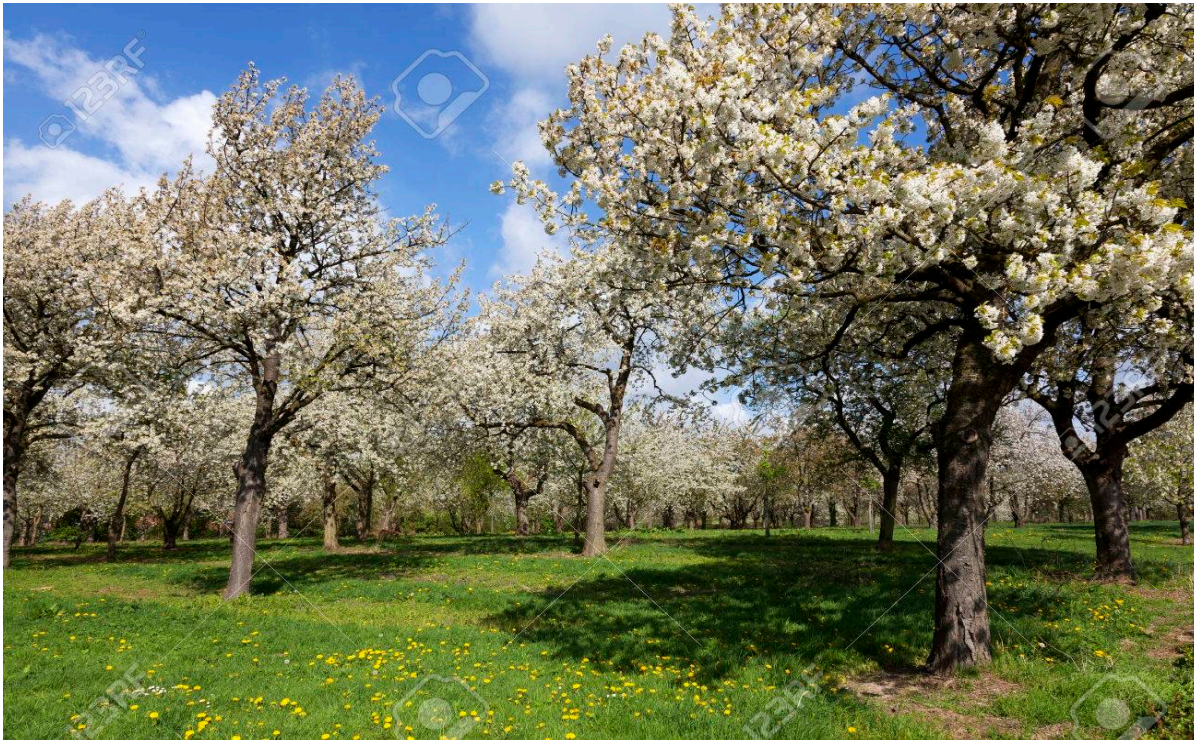
Cleanthes

Chrysippus

Hoe werkt de natuur volgens de Stoa?

gestuurd door de Rede (Logos, Fatum), autarkisch

Zoals de Natuur moet ook de mens zijn: net zo onverstoortbaar redelijk en autarkisch.

*zie het onredelijke in van je emoties :
emoties hechten je aan dingen die je
p.d. kunt verliezen

*ga niet tegen de natuur in, maar ga er ook niet in op :
blijf innerlijk onthecht, vrij, autarkisch,
trots

*beoefen de 4 klassieke deugden :
verstandigheid, rechtvaardigheid, zelfbeheersing en
moed

*dagelijks gewetensonderzoek

*en als de omstandigheden te erg worden:

God zij dank hoeft niemand tegen zijn wil in leven te blijven (Seneca)

Enkele Stoïsche uitspraken

Zeno:

Mensen moeten niet in aparte staten leven, elk met een eigen rechts- systeem. Beschouw alle mensen als behorend tot één gemeenschap, één staat.

Cleanthes:

Het Lot leidt wie het aanvaardt, sleurt mee wie zich ertegen verzet

Waarom werd de Stoa zo populair bij de Romeinse elite?

De Stoïsche filosofie is eerder praktisch dan speculatief en dat sluit goed aan bij de Romeinse aard,

zoals haar voorkeuren voor zelfbeheersing en de bevordering van de Rede.

en op het heerst door de

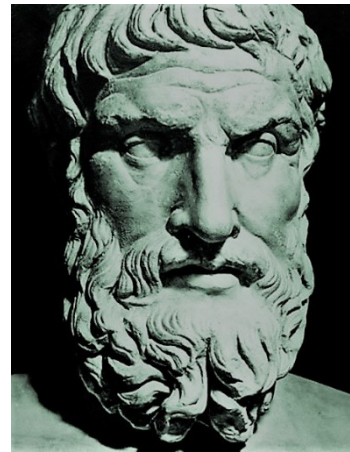
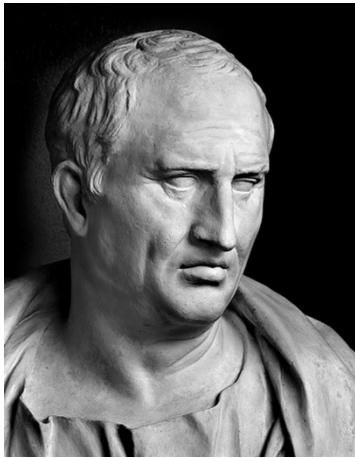
Bekende personen uit de Romeinse Stoa:

(Cicero)

Seneca

Epictetus

Marcus Aurelius

II *Devotio moderna*: hernieuwing van de *devotio antiqua*

Rooms-katholieke kerk in de 14^e/ 15^e eeuw :

zelfgericht, met uitzonderingen

Algemene kwalen:

-machtsstrijd, simonie, aflatenhandel

-het zich niet houden aan gelofte van

armoe en kuisheid

-nadruk op uiterlijke

vormen

-

overschatting rol kerk als bemiddelaar

Paus: Avignon-periode (1309-1377), Westers schisma (1378-1417)

Bisschoppen: het fenomeen vorst-bisschop

Parochiegeestelijken: concubinaat

Kloosterlingen: rijkdom kloosters, toelaten van persoonlijk bezit

P.S. In 1347 verspreidde zich een nieuwe ziekte over Europa: de pest, de Zwarte Dood
de straf van God?

Was dat

Antwoord Geert Grote (1340-1384):

Om het eeuwig leven te verkrijgen moeten we weer gaan leven volgens de weg die Christus ons wees en die de eerste christenen in praktijk brachten.

De vroege kerk

Kenmerken:

- timor Dei (angst voor God en voor het Laatste Oordeel)*
- het gemeenschappelijk leven dat de christenen toen leidden en waaraan ieder zonder betaling deel kon nemen (zie Handelingen van de Apostelen)*
- persoonlijke devotie (zie de woestijnvaders)*

Naar dat ideaal ontstonden op zijn initiatief de **Broeders en Zusters van het Gemene Leven**. Ze leefden als kluizenaar in hun cel en namen daarnaast deel aan het gemeenschappelijke leven

Hoe werd vorm gegeven aan het gemeenschappelijk leven?

Zelf de kost verdienen

Alles in één kas

Samen eten

Groepsgesprekken 's avonds en op zon- en
feestdagen (*collationes*)

Geen geloften, maar het voornemen vrijwillig te
leven in kuisheid, armoe en gehoorzaamheid
aan de rector

Hoe werd vorm gegeven aan de persoonlijke devotie?

Via een radicale *conversio morum* (gedragsverandering), te bereiken door:

- je los te maken van je wereldse gehechtheden en je verlangen te richten op God en op Christus, Gods zoon en onze verlosser
- je oefenen in de christelijke deugden van nederigheid, naastenliefde, kuisheid, armoe en gehoorzaamheid
- aanleg van een *rapiarium* (verzameling losse uitspraken) en die voortdurend memoriseren
- regelmatig biecht en communie
- dagelijks gewetensonderzoek

Kloosters in de geest van de Moderne Devotie

Na de dood van Geert Grote werden ook kloosters gesticht in zijn geest: is een kniebuiging naar de kerk en toch ook vernieuwing van binnenuit

Eerste kloosters:

-Windesheim (1387)

-Agnietenberg (1399): hier verbleef Thomas a Kempis (1380-1471)

-Vrouwenklooster te Diepenheim (1400)

Vergelijking

Stoa

- *Diesseits* gericht
- Leven vlgs de natuur
- Onthechting en vrijheid voor God
- Autarkeia
genade
- Zelf denken op gezag
- Zelfmoord mag Gods wil
- Kosmopoliet zusters in God

Moderne Devotie

- *Jenseits* gericht
- Leven tegen de natuur
- Onthechting, je vrijmaken
- Afhankelijkheid van Gods
- Gehoorzaamheid, denken
- Zelfmoord gaat in tegen
- Allen zijn wij broers en

Conclusie:

De moderne devoten waren christen en geen stoïcijen.
En voor zover ze Stoïsche citaten opnamen - en dat deden ze! - fungeerden die in een totaal andere context.

Deel 2

- Weerwoord Karel

Geraadpleegde bronnen

- Rapiarium, nr 1 t/m 20; informatiebulletin van het Geert Groote Genootschap, redactie E. Gemmeke ea, uitgegeven door het Centrum voor Moderne Devotie te Deventer, tussen 1985 en 1995.
- Goede punten van Geert Grote, Minke Tromp en Georg Hartong, Scriptio 2015
- Wat is wijsheid, Lekenethiek in de Middelnederlandse letterkunde, J. Reynaert ea, Prometheus, Amsterdam, 1994
- The presence of Stoïcisme in medieval thought, Gerard Verbeke, Catholic University of America Press, 1983, Washington DC

Stoïcijnse bronnen:

- Encheiridion van Epictetus, De Driehoek, Amsterdam 1978
- Overpeinzingen van Marcus Aurelius, De Driehoek, Amsterdam 1978.

Voorbeeld: Disticha Catonis

- Zorg voor jezelf zoals je voor je naaste zorgt.
- Nooit zal het *geluk der natuur* je ontbreken als je tevreden bent met hetgeen nu eenmaal noodzakelijk gebeurt.
- Waardeer het geld om zijn gebruik.

Lekenethiekboeken

- Boeken van zeden va ca 1290
- Over de vier cardinale deugden (opgenomen in Van Maerlants Spiegel historiael, ca 1280)
- Jans Teesteye (van J. van Boendale, schepenklerek te Antwerpen) in dialoogvorm geschreven, ca 1380

Stoïcijnen

bekende stoïcijnen van wie geschriften zijn overgeleverd

- Cicero 106 – 43 v Chr
- Seneca 4 v Chr – 65 n Chr
- Epictetus 55 – 135
- Marcus Aurelius 121 – 180

(Stoïcijnen en Cynici verdwijnen in 3^e en 4^e eeuw van Romeinse keizertijd. Academie van Plato wordt rond 550 officieel verboden)

Citaat van Geert Grote

“De meeste wijzen onder de moraalfilosofen, zoals Sokrates en Plato, beschouwden de gehele filosofie tegen het licht van morele vragen. Wanneer zij diepzinnige vragen behandelden waren zij op zoek naar de morele dimensie..... “ (uit: Goede punten van Geert Grote)

RK Index van verboden teksten

- Heel veel klassieke (heidense) teksten stonden op de index van de rk kerk.
- Het was dus wel degelijk bekend wat welke teksten wel en niet als christelijk werd beschouwd.

Deel 2

- Weerwoord Theo

Enkele uitspraken uit de Romeinse Stoa

Cicero: *Dwalen kan iedereen, maar alleen dwazen volharden erin*

Seneca: *-Niemand is vrij die de slaaf is van zijn lichaam
-Uitstel is het beste geneesmiddel tegen woede*

Epictetus:- *Van al het bestaande hebben wij alleen onze meningen, ons streven, onze begeerte en afkeer in onze macht.*

Marcus Aurelius: *Wanneer uw daden niet op het algemeen belang zijn gericht, verbreken zij de eenheid van het leven en handelt gij als een weerspannige, die zich van de gemeenschappelijke opbrengst meer dan zijn deel toeëigent.*

Uitspraken Geert Grote

-Vrees de oneindige duur van de hellestraf.

-Ik ben van plan mijn leven voortaan in dienst te stellen van Gods eer en glorie en van het heil van mijn ziel; en niet meer voorrang te geven aan wat *tijdelijk* goed is voor mijn lichaam, eer, fortuin of kennis.

(Zo begint hij zijn "*conclusa et proposita, non vota*".)

-Veel leidt ons in deze ballingschap af van Gods weg, maar niets dompelt de menselijke ziel dieper onder in het lichaam en in de wereld dan het *carnale conjugium*, vleselijk huwelijk.

Uitspraken Thomas a Kempis

- Heer mijn God die mij naar uw beeld en gelijkenis hebt geschapen, verleen mij de genade, waarvan gij hebt laten zien hoe groot en noodzakelijk voor de zaligheid zij is: dan kan ik mijn boze natuur overwinnen, die mij trekt naar de zonden en naar de ondergang. (Navolging, IV, hfst 55)
- De nederige mens wordt door God beschermd. Hij heeft de nederige lief en troost hem. (Navolging II, hfst. 2)
- Zodra iets uit liefde wordt gedaan, hoe gering en onaanzienlijk ook, wordt dat volop vruchtbaar (Navolging I, hfst. 15)

Deel 3 debat

- Discussiepunten

Verschil en overeenkomst

1 in wereldvisie

2 in houding tegenover de natuur

3 in denken: zelf denken versus afhankelijkheid van God

4 in ontthechting

5 in denken over leven en dood, zelfmoord, hiernamaals

6 in denken over gelijkheid van alle mensen